

Les plantes en l'obra de Jacint Verdaguer

Selecció de textos i fitxes
botàniques a cura de
M. Carme Barceló i Martí

Les plantes en l'obra de Jacint Verdaguer

Les plantes en l'obra de Jacint Verdaguer

Selecció de textos i fitxes
botàniques a cura de
M. Carme Barceló i Martí

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

The background of the page is a photograph of a mountain range. The mountains are layered, with the closest range in the foreground showing more detail and the subsequent ranges fading into a soft, hazy mist. The foreground shows a valley with some vegetation and a small body of water or a path. The overall color palette is muted, consisting of various shades of green, grey, and white, creating a serene and atmospheric scene.

Amb vostre nom comença nostra història,
i és Montserrat lo nostre Sinaí;
sien per tots l'escala de la Glòria
eixos penyals coberts de romaní.

JACINT VERDAGUER, «Virolai»

*A la meva família, Salvador, Elisenda,
Guillem, Arnau i Karina, i molt especialment
als meus nets Arç i Alguer, perquè sàpiguen
valorar i estimar Verdaguer com ho han fet
les generacions anteriors.*

Sumari

<i>Natura i literatura entrelaçades: un bon exemple de convergència de les dues cultures</i> , per Joan Vallès	13
<i>A l'ombra de Verdaguer</i> , per Jordi Mir	17
Introducció	21
Antecedents	25
Metodologia	29
Fitxes de les plantes verdaguerianes	39
Catàleg de la flora verdagueriana	387
<i>Bibliografia</i>	397
<i>A una desconeguda</i>	403

Natura i literatura entrelaçades: un bon exemple de convergència de les dues cultures

Lo Canigó és una magnòlia immensa
que en un rebrot del Pirineu se bada;
per abelles té fades que la volten,
per papallones los cisnes i les àligues.
Formen son càlzer escarides serres
que plateja l'hivern i l'estiu daura,
grandiós veire on beu olors l'estrella,
los aires rellentor, los núvols aigua.
Les boscúries de pins són sos barbissos,
los estanyols, ses gotes de rosada,
i és son pistil aqueix palau aurífic,
somni d'aloja que del cel davalla.

JACINT VERDAGUER, *Canigó*

El superb fragment del poema *Canigó* de Jacint Verdaguer que precedeix i presideix aquestes ratlles és més que una part d'una obra literària. És una lliçó de geografia física, de morfologia botànica i d'ecologia. Situa el Canigó cap als contraforts pirinencs, el compara amb una flor (curiosament, d'un arbre no nostrat, d'origen americà), n'explica aquesta flor amb comparances amb diverses plantes, com ara els pins, i diversos animals, o amb formacions geològiques o accidents geogràfics, com els estanys, o fenòmens meteorològics, com els núvols, entre altres, sense oblidar els canvis fenològics estacionals.

Verdaguer era, indiscutiblement, un home de lletres, però, sense que ho pogués saber —és a dir, ben *avant la lettre*—, va ser un dels que van superar la dicotomia entre el que, anys després de mort mossèn Cinto, el químic i escriptor anglès Charles Snow va denominar les dues cultures, equivalent del que abans anomenàvem les lletres i les ciències, les quals, certament, massa sovint van en paral·lel, però que poden convergir i, quan ho fan, sol ser de manera prou fructífera. Per què, es devia demanar el nostre gran escriptor, pel fet d'escriure poemes hauria de renunciar a conèixer bé el nostre paisatge i la diversitat animal i vegetal que hostatja? Enamorat i bon coneixedor del país i de la seva diversitat biològica, sempre va voler saber de què parlava quan es referia a un ésser viu. Va mantenir un contacte durador amb un naturalista català de la seva generació (nascut tres anys més tard i mort un any abans que ell), Estanislau Vayreda i Vila, el qual l'assessorava sobre noms de plantes i animals (sobretot ocells) i a qui ell ajudava en traduccions, probablement del o al llatí, llengua franca —aleshores més que no pas ara— de la botànica.

L'obra de Verdaguer és literària —i de gran qualitat, diuen els entesos— però té un suplement que la fa encara més interessant, millor: descriu físicament el país, d'acord amb l'afecció excursionista que tenia, tot esmentant molts dels éssers vius que hi habiten, de manera especial les plantes (en aquest cas, bolets inclosos). És cert que força escriptors han inclòs noms de plantes a la seva obra, però pocs amb la quantitat, la freqüència i la rellevància verdaguerianes. Miquel de Garganta, historiador de la botànica i un altre personatge que va ser capaç de saltar la bretxa cultural, se'n va adonar i va estudiar les nombroses espècies vegetals que surten a *L'Atlàntida*, en una de les primeres —si no la ben primera— aplicacions de l'estudi florístic a la crítica literària. Remarquem que ho va fer en una obra de celebració —clandestina— del centenari d'un altre gran transgressor de la trista regla de separació entre les dues cultures, l'enginyer i lingüista Pompeu Fabra.

Calia, però, seguir la petja de Garganta i anar molt més enllà, calia fer l'estudi fitonímic de l'obra completa de l'autor nat a Folgueroles i mort a Vallvidrera, tant de la poesia com de la prosa. La persona que se n'hauria d'ocupar havia de ser algú de tarannà molt semblant al de Verdaguer: algú que estimés, més enllà de la seva feina —o a través de la seva feina—, el país i la seva biodiversitat i algú que, amb formació naturalista, apreciés allò que oficialment tothom coin-

cideix a considerar cultura, és a dir les arts en el sentit més ampli. Calia, a més, algú prou seguidor i apreciador de l'obra verdagueriana i que la volgués revisar profundament a la recerca del món vegetal.

Totes les circumstàncies suara esmentades conflueixen en l'autora del llibre que teniu a les mans si esteu llegint aquest text. M. Carme Barceló és botànica, excursionista i amant de les arts. És botànica i, en la seva carrera acadèmica a la universitat, s'ha ocupat, en àmbits diversos, d'algues i de fongs, però no pas per això ha deixat de tenir interès per les plantes vasculars. És excursionista, d'aquestes que han acabat coneixent el país pam a pam. Em sembla que la convergència, en aquest punt, amb Verdaguer ha estat crucial per a aquest llibre: la M. Carme resseguia les esteles de mossèn Cinto pels nostres camins, especialment de muntanya, i això li servia d'inspiració i també per a confirmar alguna de les plantes que el literat havia esmentat. És amant de les arts, molt de les plàstiques i arquitectòniques, però també de les literàries, i això li ha permès de gaudir de l'ingent corpus del nostre escriptor, en un abast al qual pocs crítics havien arribat: poesia, prosa i correspondència, amb visites a arxius per a algunes cartes i a museus per a herbaris on hi havia algun rastre verdaguerià. Qui té afecció a la història —l'autor d'aquestes línies ho ha experimentat per la seva a la història de la ciència— sovint s'identifica amb personatges sobre els quals ha llegit, treballat, escrit o tot plegat. Em fa ben bé l'efecte que l'autora d'aquest volum ha acabat generant una forta empatia amb el personatge l'obra del qual estudiava i que això ha sigut important per al resultat, rodó, que n'ha obtingut.

El resultat al qual alludim, el present llibre, és una molt completa flora verdagueriana. Els noms de més de tres-centes espècies de plantes vasculars hi són inventariats, identificats, contextualitzats, atribuïts a noms científics i il·lustrats amb fotografies no rarament de llocs trepitjats per Verdaguer en referir-se a una planta o a una altra. Com en tot treball florístic, alguna planta no ha pogut ser del tot (o fins i tot, en algun cas, gens) identificada; això deixa feina per a estudiosos futurs, als quals podem dir, però, d'entrada, que els casos no són pas gaire nombrosos i, per contra, són prou difícils.

Aquest llibre representa sens dubte una fita en l'aproximació crítica a una obra literària en català. En literatures veïnes de la nostra, com la francesa o l'espanyola, hi ha exemples de treballs d'aquesta mena, com ara els dedicats a Marcel

Proust o Miguel de Cervantes, i segur que se'n podrien anar espigolant d'altres arreu del món, però també segur que no són pas gaire corrents. Em congratulo, doncs, d'aquest llibre, pel qual felicito vivament tant l'autora —amiga i companya de feina durant tants anys— com Edicions de la Universitat de Barcelona, que han acollit des del principi l'obra amb l'entusiasme que els caracteritza i n'han fet, com d'habitud, una edició ben treballada i pulcra.

Començava amb Verdaguer i també hi acabaré. En una carta al seu amic Estanislau Vayreda, datada a Barcelona el 20 de març de 1884, hi deia, a propòsit d'un llibre sobre els ocells de les comarques gironines, que el naturalista havia publicat i li havia enviat: «Los amantes de la terra y de la poesia devem estarne contents y joyosos, puig es gran lo tesor de observació que inclou y com á tal es una nova font de ideas sobre nostre pais tan mal estudiat fins ara». Sembla ben bé com si estigués pensant en el llibre que, cent trenta-vuit anys més tard, M. Carme Barceló escriuria sobre una part important de la natura en la seva obra. Trobo que s'hi adiu ben bé i encoratjo tothom a superar la barrera intercultural, tot llegint-lo i gaudint-ne.

JOAN VALLÈS XIRAU
Catedràtic de botànica de
la Universitat de Barcelona

Membre de la Secció
de Ciències Biològiques de
l'Institut d'Estudis Catalans

A l'ombra de Verdaguer

A la fira de les roses
a firar-me antany aní,
lo roser de què em firí
ne fa enguany de tan hermoses
que n'he fet parada aquí.

JACINT VERDAGUER, «La fira
de Sant Jordi», *Roser de tot l'any*

Tal com ens anem endinsant en la vida, el món se'ns va obrint com una gran fira, en la qual hem de saber escollir la parada on podem trobar allò que més ens pot convenir. En aquesta tria permanent hem d'estar a l'aguait per saber encertar els camins que ens poden portar a anar definint i enfortint la nostra voluntat. I això no és fàcil, perquè l'encert o no de l'opció, ben sovint, no es fa manifest al primer moment i la transcendència que acaba tenint en nosaltres només pren cos amb el temps. Les parades que hi tenim a l'abast són nombroses i de tota mena, i a l'hora de triar cal observança i, per damunt de tot, sensibilitat i fe en un mateix.

El fet de tenir consciència d'aquest dilema en principi no resol els laberints que ens planteja aquesta fira ineludible, però el que sí que ens pot ajudar a trobar-ne la sortida és comprovar el resultat de les experiències reeixides que tenim a l'abast. I una de les que tots voldríem per a nosaltres és, certament, la viscuda per M. Carme Barceló. Així que hi va treure el cap, es va embadalir en una parada que aplegava els arbres i les altres plantes que, amb flors, enjoien la nostra terra. I en va quedar captivada. Havia anat a topar amb la que Jacint Verdaguer